

INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING CHET TILI KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH

Boqiyeva Rohila Bolabekovna

Jizzax politexnika instituti
Xorijiy tillar kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada chet tillarining ta'lim jarayonida Chet tilining kommunikativ kompetentsiyasi va chet tilining kommunikativ muvaffaqiyati o'rtasidagi bog'liqlik masalasini joriy etish muhimligi asoslab berilgan. Asosiy e'tibor muhandislik yo'nalishi talabalariga ingliz tilini o'rgatishdir. Muallif yangi avlod talabasining o'z bilim sohasi bo'yicha malakali bo'lishining o'zi etarli emasligini, bugungi kunda o'qitishning kommunikativ usullaridan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan metodik yangiliklardan ta'lim-tarbiya jarayonida foydalanish zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: innovatsion yondashuv, kommunikativ kompetentsiya, optimallashtirish, motivlar, antropologiya va etnografiya, eksperimental ta'lim.

Annotation: The state substantiates the importance of raising the question of the relationship between the communicative competence of a foreign language and the communicative success of a foreign language in the process of foreign language education. The main attention is paid to teaching English to students of technical specialties. The author emphasizes that it is not enough for a student of the new generation to be competent in his field of knowledge, and today it is necessary to use methodological innovations related to the use and educational process of communicative methods.

Keywords: innovative approach, communicative competence, optimization, motives, anthropology and ethnography, experimental education.

O'zbekistonning jahon iqtisodiy va ta'lim makoniga integratsiyalashuvi, jamiyatning ijtimoiy ehtiyojlaridan kelib chiqqan tashqi iqtisodiy aloqalarning kengayishi xorijiy tillarini o'qitish sohasidagi asosiy yo'riqnomalarning o'zgarishiga olib keldi. Nafaqat O'zbekiston kompaniyalari, balki boshqa madaniy konfessiyalar vakillari bilan ham professional tarzda ishlashga yo'naltirilgan talabalar, bo'lajak muhandislar tomonidan xorijiy tillarni o'zlashtirish hozirda katta ahamiyatga ega [1, 5847].

Ta'lim sohasiga innovatsion yondashuv oliy ta'lim tizimida amalga oshirilishi lozim bo'lgan yangicha yondashuvlar sifatida ta'lim turlari o'rtasida o'zaro manfaatli aloqadorlikning innovatsion-integratsion yondashuvlardagi mexanizmlarini keltirib o'tish mumkin. Har qanday innovatsiyada yangi, yangilik tushunchalari muhim ahamiyatga ega. Turli munosabat va jarayonlarga kiritilayotgan yangilik mazmunan xususiy, sub'ektiv, mahalliy va shartli g'oyalar tarzida namoyon bo'ladi. Xususiy yangilik munosabat, ob'ekt yoki jarayonga tegishli elementlardan birini o'zgartirish, yangilashni nazarida tutadi. Sub'ektiv yangilik ma'lum ob'ektning o'zini yangilash zaruriyatni ifodalaydi.

Lug'aviy jihatdan ham innovatsiya tushunchasi ingliz tilidan tarjima qilinganda (innovation) yangilik kiritish degan ma'noni anglatadi.

“Innovatsiya”larni ishlab chiqish va qo‘llanish to‘g‘risida ma‘lumotlar birinchi marta XIX asrning nashr etilgan ilmiy iqtisodiy adabiyotlarda berilgan va bu atama fanga an‘ana(yo‘nalish) atamasining antonimi tarzida kirdi. Mazkur tushuncha antropologiya va etnografiya doirasida shakllandi, biroq keyinchalik bir qator ijtimoiy fanlarning predmeti sohalariga tarqaldi.

Innovatsion ta‘lim (ingl. innovation - yangilik kiritish, ixtiro) ta‘lim oluvchida yangi g‘oya, me‘yor, qoidalarni yaratish, o‘zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg‘or g‘oyalar, me‘yor, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta‘lim. Innovatsion ta‘lim jarayonida qo‘llaniladigan texnologiyalar innovatsion ta‘lim texnologiyalari yoki ta‘lim innovatsiyalari deb nomlanadi. Ta‘lim innovatsiyalari ta‘lim sohasi yoki o‘quv jarayonida mavjud muammoni yangicha yondashuv asosida echish maqsadida qo‘llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalardir.

Pedagogik innovatsiya deganda, o‘quv muassasasida hamkorlik g‘oyalari asosida psixologik muhitning o‘zgarishi tushuniladi; original pedagogik tizimlar, texnologiyalarni joriy qilish va tarqatish; ziddiyatlarni hal qilish (innovatsion dasturlarni o‘quv rejalari va dasturlar bilan birga qo‘shib olib borish, pedagoglarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishning hamda malakasini oshirishning uzluksiz jarayoni, yangi o‘quv qo‘llanmalarining, boshqarish sxemalarining zarurligi); innovatsiyalarning tarqalishi maktabning maqomini o‘zgartiradi, bunda u eksperimental, innovatsiya faoliyatida muntazam ishtirok etuvchi bo‘lib qoladi; innovatsiyalar sharoitida pedagogik faoliyat barqaror ijodiy xususiyatga ega bo‘ladi, innovatsiyalar doimiy amalda bo‘lgan izlovchi va eksperimental ta‘lim tizimlari tartibida ishlashga o‘tadi [2, 44].

Ma‘lumki, Chet tili fanini o‘zlashtirishdan maqsad chet tilining kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish va takomillashtirishdan iborat. Chet tilining kommunikativ kompetensiyasi va chet tilining kommunikativ muvaffaqiyati o‘rtasidagi bog‘liqlik masalasini ko‘rib chiqsak, aytishimiz mumkinki, bu tushunchalar bir-birini to‘ldiradi. Chet tilining kommunikativ kompetensiyasi tabiatan universaldir, uni shakllantirish maktab va universitetda har qanday ta‘lim sohasida chet tilini o‘rgatish maqsadi hisoblanadi. Biroq, chet tilidagi kommunikativ muvaffaqiyat, o‘z navbatida, professional xususiyatga ega. Universitetda mutaxassislarni chet tilini o‘qitish uchun shakllantirish bo‘yicha ishlarni tashkil etish maqsadga muvofiqdir Chet tilining kommunikativ muvaffaqiyati, birinchidan, kasbiy samarali yo‘nalishga ega (ma‘lum bir kasbiy sohani lingvistik ta‘minlash, bizning o‘rganishimizda - biznes), ikkinchidan, kasbiy funktsiyalarni samarali amalga oshirishga qaratilgan (maxsus vaziyatlarga botish va o‘rganish). Ma‘lum bir kasb egasiga xos bo‘lgan nutq xatti-harakatlari va nutq harakatlari) talabalar tomonidan shakllantirilgan xulq-atvor ko‘nikmalari majmuasini, shu jumladan “Chet tili” fanini batafsil ko‘rib chiqish. Ushbu ko‘nikmalar kelajakdagi xodimning kasbiy faoliyatini optimallashtirishga qodir. Tushunchalarning ayrim tarkibiy qismlari "Chet tilining kommunikativ kompetensiyasi" va "chet tilining kommunikativ muvaffaqiyati" umumiy narsaga ega, bir-birini to‘ldiradi, lekin bir-birini almashtirib bo‘lmaydi. Chet tilining kommunikativ kompetensiyasi nuqtai nazaridan, bizning tadqiqotimizni keyingi tavsiflash jarayonida

ushbu hodisalarning ahamiyatini ta'kidlagan holda, men kompensatsion va ijtimoiy kompetentsiyaning xususiyatlarini alohida ko'rib chiqmoqchiman, ularning shakllanish darajasi bitiruvchilarni butkul ta'minlanadi. Kompensatsion ko'nikmalar sinonimlardan foydalanish, so'z tuzilishini tuzatish, yaqinlashtirish, tilni taxmin qilish, suhbatdoshdan yordam so'rash, murakkab lingvistik hodisalardan qochish, keyingi so'z va jummalarni bashorat qilish, shuningdek, paralingvistik strategiyalardan foydalanishda. Ushbu ko'nikmalar muhandislik bitiruvchilariga chet tilidagi muloqotning qiyin vaziyatlaridan chiqishga yordam beradi. Madaniyatlararo ishbilarmonlik aloqalarida sheriklar bilan do'stona munosabatlarni o'rnatish uchun ahamiyatini ortiqcha baholab bo'lmaydigan kommunikativ kompetentsiyaning yana bir asosiy tarkibiy qismi bu ijtimoiy kompetentsiyadir [3, 78].

Zamonaviy metodika fani ta'lim jarayonida asosiy kompetensiyalar o'quvchilar tomonidan quyidagi shart-sharoitlarda egallanishini ta'kidlash imkonini beradi:

a) ta'limning faollik xususiyati;

b) o'quv jarayonini o'quvchining mustaqilligi va o'z faoliyati natijalari uchun javobgarligini rivojlantirishga yo'naltirish;

v) maqsadga erishishda tajriba orttirish uchun sharoit yaratish.

Ko'rib turganimizdek, o'quvchilarning o'quv kursi va natijalari uchun mustaqillik va mas'uliyat ulushi ortib bormoqda. Asosiy e'tibor talabaniing ehtiyojlari, motivlari, qiziqishlari va qobiliyatlari bilan bog'liq. Talabaniing mustaqilligi, agar u o'z maqsadlari va ehtiyojlariga muvofiq harakat qilsa, o'zining individualligini saqlasa, kommunikativ vazifani hal qilishda tashqi aralashuvsiz o'z qarorlarini qabul qilish huquqini amalga oshirsa, yuqori darajada saqlanadi [5, 191].

Nofilologik yo'nalish talabalarining chet tilidagi kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish darajasini baholash uchun kognitiv mezonini tanlash talabalarining ingliz tilida madaniyatlararo muloqot qilish qobiliyatini baholash, ularning suhbatdoshlarini o'zaro tushunish uchun ma'lumot almashish qobiliyati, kasbiy yo'naltirilgan leksik birliklardan foydalanish qobiliyatini baholash maqsadga muvofiqligi bilan belgilanadi.

Yuqoridagi texnologiyalarning samarali integrallashuvi ta'lim sifatini oshirish, talabalarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning doimiy ravishda yangi bilimlarni egallashga bo'lgan intilishlariga qaratilgan. Shu bilan birga yondashuv, o'rganish usullari, ta'lim ishtirokchilarining o'zaro munosabatlari, o'quv sikllari mazmuni va talabalarining roli o'zgaradi. Uzoq muddatli ish zamonaviy ta'lim jarayonining ma'nosidir, shu jumladan lingvistikada xam. Xorijiy tillarni o'qitish jarayonida o'quv axborotlarini uzatish vositasi sifatida faol kompyuterlashtirish zamonaviy axborot texnologiyalari imkoniyatlariga javob bermaydigan an'anaviy o'quv jarayonini doimiy ravishda takomillashtirib boradi, degan fikr ilgari suriladi [4, 382].

Chet tillarni, xususan, ingliz tilini o'rganishga tizimli yondashuv mualliflik elektron o'quv materiallarida bayon etilgan bo'lib, unda grammatik, fonetik va leksik kichik tizimlar sifatida keltirilgan. Tizimli yondashuv yordamida tilning kuchli va yuqori sifatli o'zlashtirilishini kafolatlaydigan giperaloqalar shakllantiriladi. Tizimli tamoyil tadqiqotimizda maxsus qo'llanadigan loyihaviy, kommunikativ va masofaviy usullarda foydalaniladi.

Afsuski, universitet tomonidan ajratilgan chet tili darslari soni talabalarning chet tilini bilish darajasi (B1-B2) bo‘yicha federal maqsadlarga erishish uchun etarli emas. O‘qishni tugatgandan so‘ng talabalarning tilni o‘rganish darajasi ko‘pincha orzu qilingan holda qoldiradi. Qo‘llanmalar ko‘pincha zaif ifodalangan kommunikativ yo‘nalishga ega bo‘lgan, vazifalarning etarli darajada individuallashtirilmagan til mashqlari to‘plamidir. Biznes matnlar to‘plami yoshlar ongiga va ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga zaif motivatsion jozibaga ega. Chet tilidagi darslar talabalar uchun yanada qiziqarli va qo‘shimcha uslubiy yordam bilan maqsadlarga erishish uchun samarali bo‘lishi mumkin [6, 50].

Talabalarning o‘zaro munosabatlarga kirishish, boshqarish va ta’sir etish texnologiyalarini ishlab chiqish va joriy etish bilan bog‘liq kommunikativ ko‘nikma va malakalarini shakllantirish va rivojlantirishni ta’minlaydi. Bu belgilab qo‘yilgan texnologik na’munalarga va intizomga rioya etish, muloqot va uning turli shakllari, texnologiyasi va texnikasi, samarali muloqotning verbal va noverbal vositalarini bilish va amalda qo‘llash, zamonaviy psixologik treninglar tashkil etish, muloqot sohasida o‘zini o‘zi baholay olish va o‘zini o‘zi takomillashtirish ko‘nikamalaridir.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ish o‘ziga xos xususiyatlarni ochib berdi va “chet tilidagi kommunikativ muvaffaqiyat” tushunchasi ilg‘orligini talaba o‘z sohasini chet tiliga bog‘lagan holda o‘rganishi lozimligini tushundi. Hozirgi kontseptsiya bo‘lajak muhandislar ongida ularning xususiyatlarini hisobga olgan holda shakllanadi, kasbiy va umumiy madaniy ehtiyojlar va qiziqishlar shu orqali rivojlanib kelmoqda. Belgilangan kommunikativ o‘qitish usuli va kompetentsiyaga asoslangan yondashuvning etakchi roli uchun tayanch bo‘lmagan universitetlar talabalariga chet tilini o‘rgatishda bu sifatni egallashning asosini tashkil etadi [7, 31].

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси”, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сон фармони.

2. Khiloliddinova F.R. Offer types and their classification. Science and Education, Scientific journal. The scientific journal Science and Education is an open-access journal and the main task of the journal is to highlight the achievements, problems, and prospects of science and education. 2022. №7. p. 44.

3. Хилолиддинова Ф.Р. Использование интерактивных технологий при обучении студентов-заочников английскому языку. Центр научных публикаций. Ежемесячный аналитический научно-правовой журнал «Образование и право» посвящен актуальным вопросам применения законодательства в сфере образования, правовому мониторингу, инновационным технологиям. 2021.-78с.

4. Ариян М.А. Социально развивающая методическая система обучения иностранным языкам в средней школе: проектирование и реализация: дис. Доктор пед. наук / Ариян Маргарита Анастасовна. – Н. Новгород. – 2009. – 382 с.

5. Бойко М.В. Технологии как основное средство формирования иноязычной коммуникативной успешности студентов управленческих профилей педагогические чтения Современная методика обучения иностранным языкам: Пособия для учителя. – 2-е издание перераб. и доп. / Н. Д. Гальскова // – М.: Аркти, 2003, - 191 с.

6. Khiloliddinova F.R. “Современные методические технологии в обучении иностранному языку.” Til va adabiyot ta’limi. O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi vazirligining ilmiy-metodik jurnali. 2022-yil. 3-son. 50-бет.

7. Khiloliddinova F.R. “Language social networks in teaching English” Til va adabiyot ta’limi. O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi vazirligining ilmiy-metodik jurnali. 2022-yil. 11-son. 31-бет.